

ἔξωθεν τοῦτο ποιήσειεν. οὐδὲν δὲ τῶν φύσει ποιούντων τοῦ τῆς ὕλης κεχωρισμένου εἶδους ὑπερέχει τῇ ἀξίᾳ. δι' ὃ ὑπερφυοῦς τινος δεῖ ποιητικοῦ.

4 Πρὸς δὲ τὸ τρίτον, σαφέστατα δείκνυσιν ἅπασιν ὁ ἐναντίος τὴν ἑαυτοῦ ἀφυσίαν λέγων τὸν θεῖον Θωμᾶν τὴν αὐτὴν εἶναι νομίσαι τὴν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι σύνθεσιν τῇ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. τίς γὰρ πλὴν τοῦ ἐναντίου 6 οὕτως ἐστὶν ἀμαθής, ὡς μηδεμίαν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους ἐν ταῖς νοηταῖς οὐσίαις κατὰ τὸν θεῖον Θωμᾶν εἶναι σύνθεσιν ἀγνοεῖν, εἶναί γε μὴν σύνθεσιν ἐν αὐτοῖς ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας; ἑκάτερον γὰρ σαφῶς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν κατὰ Ἑλλήνων ἀποδείκνυσιν. εἰ οὖν διαρρήδην ἐκεῖνος τὸν μὲν τῶν τρόπων τούτων τῆς συνθέσεως παραδέχεται ἐν ἀγγέλοις, τὸν δὲ ἀπαρνεῖται, 10 ψεύδεται ὁ ἐναντίος τῷ ὄρω μόνον καὶ τῷ ὀνόματι διαφέρειν οἰόμενος τὰς διαφορὰς ταύτας. προσκείσθω δὲ καὶ ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν ἱερὸν διδάσκαλον οὐσία ἐστὶ φύσις ἐντελής κατὰ εἶδος, βαθμὸν τινα ὀρισμένον ἔχουσα ἐν τοῖς οὐσιν εἰδικόν. ἡ δὲ πρώτη ὕλη εἴτε πνευματικὴ εἴτε καὶ σωματικὴ δυνάμει ἐστὶ καὶ μέρος, οὐχ ὅλον οὔτε μὴν βαθμὸν οὐδένα ἐν τοῖς οὐσιν 15 εἶδους ὀρισμένου κέκτηται. τὸ δ' εἶναι ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς, ἣτις οὐκ ἐστὶν εἶδος τὸ παρέχον τὸ εἰδικόν εἶναι, ἀλλ' ἐνέργεια ὑποτιθεῖσα τὸ εἰδικόν εἶναι. δι' ὃ ἐν τοῖς σωματικοῖς διπλῆ ἐστὶν ἡ σύνθεσις, ἡ μὲν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους πρὸς τὸ εἶναι τοῦ εἶδους, ἡ δὲ ἐκ τῆς τοῦ εἶδους φύσεως καὶ V 155 τοῦ ὑπαρκτικοῦ εἶναι πρὸς τὸ εἶναι δηλαδὴ τοῦ ἀτόμου. ἐν μέντοι ταῖς 20 νοηταῖς οὐσίαις μία μόνον ἐστὶ σύνθεσις, ἐπεὶπερ ἡ οὐσία αὐτῶν ἀπλῆ ἐστὶ πρὸς τὸ εἶναι μόνον τὸ εἰδικόν, οὐ περιλαμβάνουσα μέρη διακεκριμένα καὶ εἶναι ὑπαρκτικόν, ἐπεὶ ἡ ἀγγελικὴ φύσις ἐν ὑπάρξει ἐστίν. τὸ γὰρ τοιοῦτον εἶναι μετοχὴ τίς ἐστὶ τοῦ πρώτου κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον. ὅθεν οὐ νοεῖ οὗτος διὰ μὲν τῆς οὐσίας τὴν ὕλην, διὰ δὲ τοῦ εἶναι τὸ εἶδος, ὡς 25 ὁ ἐναντίος ὀνειρώττει, εἰ καὶ βουλόμενός τις ὁμωνύμως διαλέγεσθαι δύναιτ' ἂν τὴν οὐσίαν ἐκείνην ὕλην καλέσαι. οὐδὲν μέντοι τῷ ἐναντίῳ πρὸς βοήθειαν ἐστὶ. οὐδὲ γὰρ τί ὁμωνύμως ῥητέον, ἀλλὰ τί τῶν θεῶν ἐκείνων οὐσιῶν ἢ οὐσία εἴη, ζητητέον. τηρητέον οὖν τὴν κοινὴν τῶν λέξεων χρῆσιν καὶ τὸ ἴδιον σημαίνον, ὡς ὁ αὐτὸς ἅγιος ἐν τῷ περὶ τῶν Πνευματικῶν 80 Δημιουργημάτων ζητήματι διδάσκει.

Κεφ. κς' "Ὅτι οὐ δικαίως ὁ ἐναντίος Πλάτωνι ἐπιτιμᾷ λέγοντι τὴν ψυχὴν ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι καὶ γραμμῆς εὐθείας εἰς κύκλον καμφθείσης.

26 Τελευταῖον δὲ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου, ὅτι κακῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος συντίθεται ἡ ψυχὴ ἐκ στοιχείων καὶ γραμμῆς καὶ εὐθείας εἰς κύκλον καμ- 85 φθείσης καὶ τοῦ αὐτοῦ κύκλου δύο προάγονται ἕτεροι, ὧν ἐκ θατέρου ἑπτὰ κύκλοι γενόμενοι τῇ ψυχῆς ἀποδίδονται φύσει. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἐκ τῶν μαθημάτων ὁ Πλάτων κατὰ τὴν αὐτοῦ μεγαλονοίαν καὶ σύνεσιν εὐφυέστατα ἐπὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν περὶ αὐτῆς μεταφέρει λόγον, τέρατα ὁ ἐναντίος καλεῖ, τερατώδης αὐτὸς ὧν τῷ ὄντι, ὅς γε οὐδὲ τοῦθ' ὄρα, ὅσον 40 οἰκειότερον τὰ ἐκ τῶν μαθημάτων ἐφαρμόζει τοῖς θεοῖς καὶ νοητοῖς ἢ ἡ

Nullum autem agens naturale praestat auctoritate ad formam separatam a materia. Itaque opus est agente supernaturali.

Ad tertium, aperit adversarius latissime suum ingenium, cum divum Thomam compositionem intellexisse dicat materiae cum forma, dum esse et essentiae compositionem statueret. Quis enim excepto adversario tam ignarus est, ne nullam compositionem ex forma et materia esse in substantiis separatis auctore divo Thoma intellegat, quando ille secundo contra Gentiles apertissime probat nullam in angelis compositionem esse ex materia et forma, et tamen compositionem esse ex esse et essentia? Quodsi manifeste ille alteram de his compositionibus affirmat in angelis, alteram negat, mentitur adversarius, cum non differre nisi termino differentias has enuntiat. Addo, quod secundum eundem sanctum auctorem essentia est completa natura in specie, gradum habens determinatum sibi inter entia specificum. Materia vero prima sive spiritalis sive corporalis puta potentia est et pars, non totum neque gradum ullum inter entia speciei determinatae sibi vindicat. Esse autem existentia ipsa est, quae non est forma, quae esse specificum det, sed actus, qui esse specificum praesupponat. Quam ob rem in rebus corporeis duplex compositio est, altera ex materia et forma ad esse speciei, altera ex natura speciei et esse existentiae ad esse utique individui. At in rebus intellectualibus una tantum compositio est, quoniam essentia simplex est ad esse dumtaxat specificum, non sibi includens partes distinctas et esse existere, cum natura specifica angeli existat. Tale enim esse participatio quaedam primi est auctore hoc quidem sancto. Quapropter non hic per essentiam materiam, per esse formam intellegi voluit, ut adversarius putat, quamquam si aequivoce loqui libet, materia dici potest essentia illa. Sed hoc nihil praesidii adversario esse potest. Non enim quid aequivoce dixeris, sed quid essentia sit rerum divinarum, disserimus. Itaque servandus est terminorum usus communis et significatio propria, ut idem sanctus in quaestione de Creaturis Spiritalibus censet.

Cap. XXVI. De elementis et linea recta, e quibus Plato constituit animum.

Ultimum huius capituli est male a Platone constitui animum ex elementis et linea recta in circulum flexa, ex eodemque circulo duos produci, quorum ex altero septem productos circulos naturae animae tribui. Haec et reliqua, quae ex mathematica disciplina Plato pro suo excellenti ingenio aptissime ad animam transfert, portenta adversarius appellavit, homo ingenii plane portentosi, qui non videat, quam aptius rationes et verba mathematicae disciplinae accommodari rebus divinis possint

18 cf. Thom. Aq. Quaest. De Spir. Creat. art. 1. | 84 cf. Plat. Phaed. 72 b.

ἕλη καὶ ὁ λοιπὸς συρφετός, ἅπερ αὐτὸς ἐκεῖσε μεταφέρων οὐκ αἰσχύνεται. συγγένεια γὰρ μείζων τοῖς μαθήμασι πρὸς τὰ νοητὰ ἢ τοῖς φυσικοῖς τε καὶ ὑλικοῖς, εἴπερ ὁ τῶν ἐξ ἀφαιρέσεως λόγος, ὃν μάλιστα τοῖς θεοῖς ἀποδιδόαμεν, κοινός ἐστι τοῖς μαθήμασι καὶ τοῖς θεοῖς. εἰ οὖν τὰς δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας τῆς ψυχῆς ὁ Πλάτων ὁμοιότητι τινι εἴτε καὶ παραδείγματι 5
 V 155^v κύκλων ἢ γραμμῶν διδάσκειν ᾧδε δεῖν, πῶς ἂν τοῦτ' εἴη πέρας ἢ ὅλως ἄτοπον, ἔγωγε οὐχ ὄρω. ἤδη δὲ καὶ Ἀριστοτέλης αὐτὸς τῷ τῶν γραμμῶν παραδείγματι κέχρηται ἐν τῷ τρίτῳ τῶν περὶ Ψυχῆς, τὸν τοῦ νοεῖν τρόπον ποτὲ μὲν εὐθείᾳ γραμμῇ, ποτὲ δὲ κεκλασμένην εἰκάζων. ὁ τε θεῖος Θωμᾶς τὸν Ἀριστοτέλη φησὶ μὴ τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ τὰ ῥήματα τοῦ Πλάτωνος 10 μέμφεσθαι, καὶ ὁ ἱερός Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης διπλῆν κίνησιν τῆς ψυχικῆς θεωρίας τίθεται, τὴν μὲν κυκλικήν, τὴν δ' εὐθεῖαν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἱκανῶς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ εἰρήκαμεν.

Κεφ. κζ' Ἀνασκευὴ τῶν τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρημάτων, δι' ὧν πειρᾶται δεικνύναι Ἀριστοτέλη δοξάσαι τὴν ψυχὴν συνάρχεσθαι μετὰ τῷ σώματι, 15 διαμένειν γε μὴν ἀίδιον μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν.

27,1 Ὁ δ' ἐναντίος ἔτι ἐν τῷ ἐκκαιδεκάτῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ δύο ταῦτα προτίθεται ὡς τῷ Ἀριστοτέλει δοκοῦντα· ἐν μὲν τὸ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον καὶ ἀίδιον ἐπὶ τὸ πέρας εἶναι, ὃ καὶ ἀνωτέρω ἀποδείξαι ἐπεχείρησεν, ἕτερον δὲ τὴν ψυχὴν ἀρξασθαι μὲν τοῦ εἶναι μετὰ τοῦ σώματος, οὐκ ἀρξασθαι 20 γε μὴν κατὰ γένεσιν, ἀλλὰ κατὰ δημιουργίαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ μηδενός. οὗ τὴν διωλύγιον φλυαρίαν εἰς τρεῖς τούτους συνηγάγομεν λόγους· ἓνα μὲν, ὅτι εἴρηται ὑπ' Ἀριστοτέλους ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ Ψυχῆς τὸν νοῦν ἐγγίνεσθαι οὐσίαν τινὰ οὔσαν καὶ μὴ φθίρεσθαι. »εἰ γὰρ ἐν τῷ σώματι γεννᾶται, φησὶ, φανερόν ἐστι καὶ μετὰ τοῦ σώματος ἀρχεται. καὶ εἰ μὴ φθεί- 25 ρεται φθαρέντος τοῦ σώματος, ἀίδιός ἐστιν ἐπὶ τὸ πέρας. μὴ ἀρξασθαι δὲ κατὰ γένεσιν ἀλλὰ κατὰ δημιουργίαν, δείκνυται, φησὶν, ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ Ζῴων Γενέσεως. ἐπεὶ γὰρ ὁ νοῦς αὐτὸς ἄνευ ὀργάνου σωματικοῦ ἐνεργεῖ, θύραθεν αὐτὸν εἶναι ἀνάγκη.« δεῦτερον δέ, ὅστις ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου λαμβάνεται. »τὴν γὰρ θρεπτικὴν καὶ αἰσθητικὴν καὶ διανοητικὴν 30 ψυχὴν πρότερον εἶναι φησὶ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ. ὥσπερ οὖν ἡ θρεπτικὴ καὶ αἰσθητικὴ, οὕτω καὶ ἡ διανοητικὴ τοῦ εἶναι μετὰ τοῦ σώματος ἀρχεται. ἀλλ' ἐπεὶ μὴ δι' ἀρχῶν σωματικῶν λέγεται γίνεσθαι ἐν τῷ σώματι, οὐδ'
 V 156 ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἕλης προάγεσθαι δῆλόν ἐστιν.« τρίτον· »εἰ ὁ θεὸς πάντα, φησὶν, ἐκ τοῦ μηδενός δεδημιούργηκεν, ὡς ἀπεδείξαμεν, καὶ τὴν ψυχὴν 35 ἀνάγκη δεδημιουργῆσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ ἄλλῳ τινι τρόπῳ προῖέναι οὐ δυνατόν, καὶ ὁ θεὸς δὲ ῥᾶστα πάντα ποιεῖν δύναται.« ταῦτα λέγων ὁ ἐναντίος ἀληθεύει μὲν τὴν ψυχὴν φάσκων ἀρχεσθαι ἅμα τῷ σώματι καὶ μὴ συμφθίρεσθαι φθειρομένῳ αὐτῷ, καὶ τὸ λεγόμενον εὖ μὲν ἔδει ὁ ἀλεκτρυ- ὶων, πρὸς τὸ προκείμενον δὲ οὐθέν. τῆς γὰρ πίστεως καὶ τῆς εὐσεβείας 40 ἡμῶν ἴδια ταῦτά ἐστι δόγματα τὰς ψυχὰς ἅμα τοῖς σώμασι δημιουργεῖσθαι

quam materia et reliquae sordes, quas ipse eodem transfert. Cognatio enim longe maior rebus mathematicis cum divinis quam cum naturalibus est, quando abstractionis ratio communis mathematicis et divinis est, quam praecipue divinis attribuimus. Quodsi animae virtutes et actiones Plato
5 similitudine sive exemplo quodam circulorum et linearum docere voluit, quod portentum quodve inconveniens hoc sit, non video. Iam et Aristoteles ipse exemplo usus est linearum in tertio libro de Anima, cum intellegendi rationem exponat partim per modum lineae rectae, partim per modum lineae flexae existere. Et divus Thomas Aristotelem dicit non sensum
10 Platonis, sed verba carpere, et divus Dionysius Areopagita motum duplicem contemplationis animi statuit, alterum circularem, alterum rectum. Sed de his satis libro superiore respondimus.

Cap. XXVII. Confutatio argumentorum adversarii, quibus tamquam ex principiis Aristotelis probare nititur animum esse immortalem ex parte post
15 et eum cum corpore incipere esse per creationem a deo ex nihilo.

Decimum sextum capitulum adversarii est, in quo duo haec esse ex 27,1
Aristotelis sententia dicit: Unum, animam esse immortalem atque aeternam parte post, quod superioribus suis capitibus demonstrare conatus est, alterum, animam cum corpore esse incipere et tamen non incipere esse
20 per generationem, sed per creationem a deo ex nihilo. Cuius prolixam probatoriam delirationem collegimus ad tria illa argumenta: Unum, quod dicitur ab Aristotele primo de Anima intellectum innasci substantiam quandam existentem et non corrumpi. »Nam si in corpore nascitur, inquit, incipere cum corpore certum est, et si non corrumpitur corpore corrupto, aeternus
25 est parte post. Verum non incipere per generationem, sed per creationem ostenditur secundo de Generatione Animalium. Cum enim intellectus ipse sine organo corporeo operetur, de foris sit necesse est.« Alterum ex eodem libro habetur. »Inquit animam vegetativam, sensitivam et intellectivam esse in potentia prius quam in actu. Ergo ut vegetativa et sensitiva, sic in-
30 tellectiva quoque incipit esse cum corpore. Sed quoniam fieri in corpore, non per principia corporis dicitur, non educi de potentia materiae declaratur.« Tertium: »Si deus, inquit, omnia creavit ex nihilo, ut demonstravimus animam quoque esse creatam a deo necesse est, cum alio modo produci non possit, et deus de facili possit omnia creare.« Vere adversarius narrat
35 animam cum corpore esse incipere nec perempto corpore interire, et bene cantat gallus, sed nihil ad propositum. Fidei enim et religionis nostrae

6 ἀποδιδάμεν V

9 cf. Arist. De Anima γ 10. 433 a, 26. γ 11. 434 a, 13. | 11 cf. Thom. Aq. In Arist. De Anim. III. lectio 11. | 17 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 16. | 28 cf. Arist. De Anima α 4. 408 b. | 26 cf. Arist. Περὶ Ζῴων Γενέσεως β 3. 736.

ὑπὸ θεοῦ καὶ ἄρχεσθαι μὲν μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν, οὐ μέντοι ἐκ τῆς τοῦ γεννητικοῦ σπέρματος δυνάμεως, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ παράγεσθαι τοῦ θεοῦ. ἡ δ' Ἀριστοτέλους δόξα πόρρω τούτων τῶν ἡμετέρων δογμάτων ἀποκεχώρηκεν. οὔτε γὰρ αἱ ἀρχαὶ τῆς τούτου τοῦ φιλοσόφου διδασκαλίας δημιουργίαν ἐκ νέου παραδέχονται, καὶ εἰ πιστευτέον τοῖς ὑπομνηματισταῖς αὐτοῦ, 5 ἦτοι θεός ἐστιν, ὃν πᾶσιν ἀποδίδωσιν ἐνεργεῖα νοῦν, ἢ εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν ἅπασιν νοῦς ἄλλως ἄλλοις κατὰ τὴν τῶν φαντασμάτων διαφορὰν ἐξειδιόμενος. τὸν γὰρ δυνάμει νοῦν, εἰ καὶ ὁ ἕτερος τούτων, τὸν Ἄραβα λέγω συνάπτει τῷ ἐνεργεῖα καὶ ὁμοίως ἀφθαρτον τίθεται, ὅμως ὁ ἕτερος, λέγω δὲ τὸν Ἀλέξανδρον, φθαρτὸν εἶναι διατείνεται καὶ οὐκ ἄλλως αὐτὸν προ- 10 ἀγεσθαί φησιν, ἢ ὡς ἡ θρεπτικὴ καὶ αἰσθητικὴ προάγεται, τῷ Ἀριστοτέλει ὡς οἴεται ἐπόμενος. τὸν δὲ θύραθεν εἰσιόντα ἐκεῖνον οὐ δυνάμει νοῦν εἶναι, ἀλλ' ἐνεργεῖα μόνον, θεὸν ὄντα ἀθάνατον καὶ φῶς ἐλλάμποντα πᾶσιν, ὥστ' ἐνεργεῖν ἕκαστον ἐφ' ὅσον ὑποδέχεσθαι δύναται, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ φωτός τοῦ ἡλιακοῦ τὰ χρώματα εἰδοποιεῖσθαι τε καὶ ἐνεργεῖα ὁρατὰ γίνεσθαι 15 ὁρῶμεν. τοῦτό τε σαφέστατα ἐκ τοῦ τρίτου τῶν περὶ Ψυχῆς φησι δηλοῦσθαι, ὅπου πάντων ἀποδοκιμασθέντων τῶν ἐπιπολαιότερον εἰρημένων μόνον τοῦτον τὸν ἐνεργεῖα νοῦν ἀθάνατον καὶ αἰδιδιον εἶναι συμπεραίνει.

2 Τί οὖν ἡ τοῦ ἐναντίου φλυαρία δύναται τοιούτων ἐξηγητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐναντιουμένων αὐτῷ; ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐξηγητὰς τούτους Ἀλέξαν- 20 δρον καὶ Ἀβερὸν ἐῶμεν. θεασώμεθα δὲ τί τε ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους ῥημάτων ληφθῆναι δύναται καὶ τί τὰ τοῦ ἐναντίου ἰσχύει ἐπιχειρήματα, ἵνα μὴ φαίη ἐπομένους ἡμᾶς ἀμαθέσιν ἀνθρώποις καταφρονεῖν αὐτοῦ. φησὶ τὸν Ἀριστοτέλη βούλεσθαι τὴν ψυχὴν αἰδιδιον οὔσαν ἐπὶ τὸ πέρασ ἀρξασθαι τοῦ εἶναι κατὰ δημιουργίαν ἅμα τῷ σώματι. καίτοι τὸ ἐπέκεινα αἰδιδιον 25 ὃν εἶτ' οὖν ἐπὶ τὸ πέρασ καὶ ἐπὶ τάδε αἰδιδιον εἶναι, καὶ τὸ ἐπὶ τάδε αἰδιδιον καὶ ἐπέκεινα αἰδιδιον εἶναι δόξαν ἴσμεν Ἀριστοτέλους εἶναι ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ Οὐρανοῦ. καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἐκείνου δόξης ἐστὶ τὸ πρῶτον ποιοῦν οὐδὲν ποιεῖν ἀμέσως περὶ τὰ τῆδε καὶ ὑποκάτω, ἄνευ δηλονότι τῶν δευτέρων αἰτίων διὰ τὴν οὐσιώδη τῶν ὄντων τάξιν. ὅθεν ἔπεται τὸ καὶ τὴν 30 ψυχὴν, εἴτε γεννᾶται εἴτε καὶ δημιουργεῖται, οὐκ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ θεοῦ προίεσθαι, ὡς ὁ ἐναντίος ἡγεῖται. δεικνυται δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου καὶ κατὰ Πλάτωνος ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ οὐδὲν ποιοῦν χωριστὸν δύνασθαι ἀμέσως μεταβάλλειν τὴν πρώτην ὕλην, εἰ καὶ διὰ μέσης κινήσεως δύναται τοῦτο ποιεῖν. ὅθεν ἀδύνατόν ἐστι τὸν θεὸν ἀμέσως δη- 35 μιουργήσαντα τὴν ψυχὴν ἐμπνεῦσαι τῷ σώματι κατὰ γε τὸν φιλόσοφον τοῦτον. εἰ δ' ὁ ἐναντίος φαίη τὴν ὕλην εὐεργὸν γενομένην καὶ εὖ διατεθεῖσαν δύνασθαι τι θύραθεν εἰσιὸν δέξασθαι, ὁ πρότερον οὐκ ἂν ἐδέξατο, κἀντεῦθεν τοῦ σώματος κατὰ τὰ οἰκεία ὄργανα εὖ προπαρασκευασθέντος τε καὶ διατεθέντος θεόθεν τὴν ψυχὴν ἐμφυσᾶσθαι, συμβήσεται μηδὲν ἐκεῖ προῦρ- 40 γου κατὰ Πλάτωνος Ἀριστοτέλη συμπεραίνειν ἐκ τούτου τοῦ λόγου. φαίη γὰρ ἂν καὶ ὁ Πλάτων τὴν ἰδέαν, εἰ καὶ εἰδός ἐστι χωριστόν, δύνασθαι γε μὴν μεταβάλλειν τὴν ὕλην διὰ τὴν διάφορον τοῦ ὑποκειμένου διάθεσιν.

haec sunt peculiariora bona, ut animae infundantur corporibus a deo creatore et incipiant quidem cum ipsis corporibus, sed non ex virtute seminis genitalis, verum a deo ipso infundente. Aristotelis vero opinio longe ab his nostris discedit. Nec enim principia doctrinae eius philosophi patiuntur creationem
 5 de novo, et si credendum commentatoribus eius est, aut deus est, quem pro intellectu agente cunctis distribuens commendat, aut unus idemque intellectus omnibus pro phantasmatum differentia aliis aliter appropriatus. Nam intellectum quidem possibilem, tametsi alter commentator, Arabem dico, iungit cum agente et aequè incorruptibilem statuit, tamen alter
 10 Graecus ille corruptibilem esse asseverat neque aliter hunc quam sentiendi vegetandique animam produci sententia Aristotelis. De foris autem illum supervenientem non esse intellectum possibilem, sed agentem solum, qui deus sit immortalis lucem impartiens, idem omnibus ad agendum pro captu cuiusque recipientis, quomodo et colores a solis luce actuari formari-
 15 que certum est. Idque constare luce clarius ait ex tertio de Anima, ubi exclusis omnibus, quae levius ante fuerint tacta, solum hunc intellectum agentem immortalem sempiternumque esse concluditur.

Quid igitur garrulitas adversarii efficit, cum auctoritas tanta commen-
 20 tatorum adversetur? Sed missos facio commentatores ipsos, Averroem dico et Alexandrum. Quid ex verbis Aristotelis accipi de anima potest et argumenta ipsa adversarii qua ratione fundentur, videamus, ne nos dicat auctoritatem hominum indoctorum secutos se contempsisse. Ait Aristotelem opinari animum esse aeternum parte post et tamen incipere esse cum corpore per creationem. At vero, quod aeternum parte ante est, idem
 25 aeternum etiam esse parte post, et quod parte post, idem et parte ante esse aeternum auctor ipse Aristoteles est in primo libro de Caelo et Mundo. Statuitur etiam ab eodem auctore primum agens nihil agere immediate in his inferioribus rebus, hoc est sine causis secundis propter essentialem ordinem. Quo fit, ut anima quoque, sive creatur sive generatur, non a deo
 30 immediate proveniat, ut adversarius putat. Probatur item ab eodem philosopho septimo Metaphysicae contra Platonem nullum agens separatum posse immediate mutare materiam primam, quamquam mediante motu id facere potest. Itaque impossibile est deum immediate animam creare atque infundere corpori iudicio eius quidem auctoris. Si adversarius dicat fieri posse, ut
 35 materia causa suae dispositionis aliquid extrinsecus influens sibi recipiat, quod non ante reciperet, atque ita corpore suis instrumentis bene instituto praeparatoque animam divinitus influere, respondeo nihil ita consequi posse, quod in Platonem ibi ab Aristotele concludatur. Dixerit enim Plato ideam, licet forma sit separata, posse tamen immutare materiam propter

---

8 alter *correx*i aliter edit.

---

28 cf. Arist. De Caelo α 12. 281 a—283 b.

προσκεισθω δὲ καὶ, ὡς εἰ διὰ τοιάνδε διάθεσιν προηγησαμένην ἀμέσως ἢ
 V 157 ψυχὴ ἔπεισι, συμβαίνει μὴ ἐμφυσᾶσθαι αὐτὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. τῇ γὰρ ἐκάστου
 διαθέσει τὸ οἰκεῖον ἔπεται εἶδος καὶ ἡ ἐνέργεια. ταῦτό τε εἶναι τὸ δια-
 τιθὲν καὶ τὸ τὸ εἶδος παρέχον ὁ τῆς φύσεως ἀπαιτεῖ λόγος. διὰ τί δὲ
 καὶ μᾶλλον τὸν θεὸν ἂν τις φαίη δημιουργὸν ἢ τινα τῶν δευτέρων αἰτίων, δ
 ὅποτε ὑποτεθείσης διαθέσεως τῆς ὕλης τὸ φύσει ποιοῦν, δηλαδὴ τὸ πρῶτον
 τῶν κινουμένων ἱκανόν ἐστι καὶ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς πρόοδον; ἀνάγκη τε
 οὐδεμία ἐστὶ, καθ' ἣν ἂν ὁ θεὸς δημιουργεῖν τὴν ψυχὴν λέγοιτο, ἔπει καὶ
 οἱ ἕνα πᾶσιν ἀνθρώποις ἀποδιδόντες νοῦν, ὡς τῷ Ἀριστοτέλει οὕτω δοκοῦν,
 οὐπω καὶ νῦν φυσικοῖς λόγοις ἠλέγχθησαν. 10

3 Εἰ οὖν ἡ Ἀριστοτέλους δόξα οὐ τοιαύτη ἐστίν, οἷαν ἐξηγεῖται ὁ
 ἐναντίος, ἔπεται καὶ τὰς πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ ἀποκρίσεις προχείρους
 τε καὶ ῥαδίους εἶναι. δ γὰρ ἐκ τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν περὶ Ψυχῆς Ἀρι-
 στοτέλους προάγει κατὰ τὴν Λατίνην φωνὴν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ
 Ἑλληνικοῦ εἰς τὸ Λατινικὸν διαφθορὰν μᾶλλον ἢ ἐρμενεῖαν, ἄλλως ἔχει, ἢ 15
 ὡς αὐτὸς ἀναγινώσκει τὴν λέξιν. οὐ γὰρ ἐγεννᾶσθαι τῷ σώματι τὸν νοῦν
 Ἀριστοτέλης φησὶν, ἀλλ' ἐγγίνεσθαι. »ὁ δὲ νοῦς, φησὶν, ἔοικεν ἐγγίνεσθαι
 οὐσία τις οὐσα, καὶ οὐ φθείρεσθαι«. ὅπερ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ Ζῴων
 Γενέσεως »θύραθεν εἰσιέναι« φησὶ. ταῦτα δὲ Θεόφραστος καὶ Ἀλέξανδρος,
 Θεμιστιὸς τε καὶ Ἀβερὸς οὕτω νοοῦσιν, ὡς κοινοῦ τινος ὄντος, ἐξ οὗ 20
 ἕκαστος ἀνθρώπος ἅμα τῷ γεννηθῆναι νοῦν ἑαυτῷ προσλαμβάνει, καὶ αὐ-
 τὸ ἀποδοθὲν τε καὶ οἰκειωθὲν αὐτῷ μέρος θνήσκων οὕτω καταλιμπάνει
 εἰς τὸ κοινόν, ὥσπερ καὶ γενόμενος ἐμπεριελήφει, οὐκ ἄλλως ἢ ὡς ἂν τις
 γεννηθεὶς μετέχειν λέγοιτο τοῦ ἡλίου, ἀποθανὼν δὲ στερεῖσθαι καὶ ὁ ἔλαβε
 φῶς ἤδη καταλιπεῖν. θύραθεν γὰρ καὶ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς τοῖς ἀνθρώποις 25
 ἔπεισιν μῆτε γινόμενον μῆτε φθειρόμενον, ἀλλ' ἀφθαρτον καὶ ἀγέννητον.
 κοινὸν δ' ὁμῶς τοῦτό γε ἀγαθὸν ἐγγίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις ἅπασιν οὐδεὶς
 ἀρνεῖται. οὐχὶ οὖν μερικὴν τινα ψυχὴν εἶναι τὴν θύραθεν ἐπεισιούσαν
 V 157 ἐκεῖνοι βούλονται, ἀλλ' ἐκ τοῦ κοινοῦ ἀπειλημμένην κατ' ἐξιδίωσιν. καὶ
 εἰ τις δὲ παραδέξαιτο τὴν τοῦ ἐναντίου λέξιν ἐκεῖνην τὴν ἐγγενᾶσθαι, ἐν 30
 ἢ οἴεται μεγάλην ἰσχὺν ἐγκεῖσθαι, οὐχ ἔπεται ἀπλῶς ἄρχεσθαι τοῦ εἶναι
 τὸν νοῦν ἅμα τῷ σώματι, ἀλλ' εἶναι ἐν τινι ἀτόμῳ, ἐν ᾧ μὴ ἦν πρότερον,
 ὡς τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ τὸ ἄρχεσθαι οὐ τῆς οὐσίας τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τοῦ
 ἀποτελέσματος αὐτοῦ εἶναι. ᾧ τρόπῳ τοῦ λέγειν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας
 κέχρηται· »ἐπὶ σὲ Ἱερουσαλήμ ἀνατελεῖ κύριος.« ἢ γὰρ ἀνατολὴ ἐνταῦθα 35
 οὐκ εἰς τὴν θείαν οὐσίαν, ἣτις ἐστὶν αἰώνιος, ἀναφέρεται, ἀλλὰ πρὸς τὸ
 ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῇ Ἱερουσαλήμ γενησόμενον ἀποτελεσμα. ὁ δ' ἐκ
 τοῦ δευτέρου τῶν περὶ Ζῴων Γενέσεως ὁ ἐναντίος λαμβάνει, τί σημαίνει,
 δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν. διακρίνεται γὰρ ἐκεῖ ὁ νοῦς τῆς θρεπτικῆς
 καὶ αἰσθητικῆς ψυχῆς τῷ θύραθεν αὐτὸν εἰσιέναι, δηλονότι λαμβάνεσθαι 40
 ὑφ' ἐκάστου ἀνθρώπου δι' ἐνώσεως ὡς ἐκ τινος κοινοῦ ἢ θεοῦ, ὡς Ἀλέξαν-
 δρος βούλεται, ἢ νοῦ, ὡς Ἀβερὸς δοκεῖ. ἐκ νέου γὰρ δημιουργεῖσθαι
 ψυχὴν ὑπὸ θεοῦ θύραθεν εἰσιούσαν οὐδαμοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἔφη Ἀρι-

diversam subiecti dispositionem. Adde, quod, si causa dispositionis, quae praecesserit, immediate anima accedit, non infundi a deo dicenda est, sed provenire ab eo, qui ita materiam disposuerit. Sequitur enim suam quamque dispositionem forma et actio. Idemque esse, quod disponat et formam
 5 praestet naturae, ratio exigit. Quid vero deus potius creator sit adhibendus quam secunda aliqua causa, quando subiecta sufficienti dispositione materiae agens generale, hoc est primum mobile, satis sit ad animae quoque productionem? Necessitas vero nulla est, qua deus animam creet, cum et, qui unicum intellectum omnibus ex opinione Aristotelis statuunt, nondum
 10 convinci physicis rationibus potuerint.

Cum itaque opinio Aristotelis non ea fuerit, quam adversarius refert, a sequitur, ut responsio quoque recta ad eius argumenta perquam facilis sit. Quod enim primum adducit ex primo libro de Anima sua interpretatione, non id convertit, sed pervertit, ut solet. Non enim intellectum innasci
 15 in corpore ab Aristotele scribitur, sed contingere aut supervenire. Verba haec Aristotelis sunt: »ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις οὐσα, καὶ οὐ φθίρεσθαι.« Quod in secundo de Generatione Animalium »θύραθεν εἰσιέναι«, hoc est de foris ingredi aut adire dicit. Quae quidem Theophrastus, Alexander, Themistius, Averroes ita accipiunt, ut commune quid sit, ex
 20 quo quisque hominum ortus illico sibi intellectum excipiat, et suam quisque appropriatam sive applicatam portionem ita extinctus relinquat in commune, ut ortus exceperit, non aliter ac si sole quis nascens participare dicatur, moriens autem privari et lucem, quam exceperit, iam relinquere. De foris enim et solis lux homini sive contingit sive accedit aut super-
 25 venit, neque oritur aut perit, sed incorruptibilis et ingenerabilis est. Commune tamen bonum quibuscumque hominibus id contingere quis neget? Non igitur particularem animam esse, quae de foris accedat, illi volunt, sed ex communi exceptam applicationem. Et si quis admittat verbum adversarii istud innasci, in quo vim summam esse arbitratur, non sequitur,
 80 ut esse simpliciter cum corpore incipiat intellectus, sed esse in aliquo individuo, in quo ante non fuerit. Itaque principium et inceptio ista non substantiae intellectus, sed effectus est. Quo modo loquendi et Isaias propheta utitur, cum dicit: »Dominus supra te Hierusalem orietur.« Ortus enim hic non ad dei substantiam, quae aeterna est, refertur, sed ad effectum ab
 85 ipso deo in Hierusalem producendum. Quod autem a secundo de Generatione adversarius sumit, quid significet, satis constat ex iis, quae modo diximus. Distinguitur enim intellectus a sensitiva et vegetativa anima eo, quod de foris adeat sive ingrediatur, hoc est excipiat per unionem hominibus singulis ex communi aut numine, ut Alexandro placet, aut
 40 mente, ut Ayerroi. Novitio enim creari a deo animum, qui de foris

17 Arist. De Anima α 4. 408 b, 18 sq. | 19 Arist. Περὶ Ζῴων Γενέσεως β 3. 736 b, 24. | 85 cf. Is. 60, 1; 61, 11.

στοτέλης. δι' ὃ καὶ οἱ κράτιστοι τῶν αὐτοῦ ἐξηγητῶν Ἀλέξανδρός τε καὶ Ἀβερόης ἐκεῖνα τὸν φιλόσοφον οἶονται δοξάζειν, ἃ μάλιστ' ἂν τῇ τε ἀιδιότητι τοῦ κόσμου καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ εἶδει συμβαίνοι καὶ ἅμα τοῖς τοῦ φιλοσόφου δόξαις συνάδοι. ἐκ νέου μέντοι λαμβάνεσθαι τὸν νοῦν καὶ ἐνοῦσθαι οὐδείς ἀντιλέγει.

5

4 Πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, εἰ καὶ ἡ διανοητικὴ ψυχὴ δυνάμει ἐστίν, ἄλλως γε μὴν ἢ ὡς ἡ αἰσθητικὴ. τῆς γὰρ αἰσθητικῆς οὐσης δυνάμει πρὸς τὸ εἶναι ἀπλῶς — ὡς γὰρ παύεται τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ ἀπλῶς ἄρχεται εἶναι — ἡ διανοητικὴ οὐχ ἀπλῶς τὸ αὐτῆς εἶναι ἐν τοιῷδε σώματι λαμβάνει, ἀλλὰ προϋπάρχουσα δύνανται ἔχει τοῦ τοιούτῳ σώματι ἐνοῦσθαι, ὡς περ οὐδ' 10 ἀπλῶς φθείρεται φθειρομένου τοῦ σώματος, ἀλλὰ πῃ ἄτε μηκέτι ἔχουσα τὸ εἶναι ἐν τοιῷδε σώματι.

5 Πρὸς δὲ τὸ τελευταῖον, ὃ φησιν ἀποδείξαι, οὐκ ἀληθῶς λέγει. οὐ γὰρ V 158 μόνον οὐκ ἀποδείξαι, ἀλλ' οὐδ' ἐπιπολαίως γε δεῖξαι δεδύνηται τὸν θεὸν ἐκ μηδενὸς δημιουργῆσαι τὸν κόσμον κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους δόξαν. εἰ 15 οὖν θεὸς οὗτ' ἐκ τοῦ μηδενὸς ὅλως ποιεῖ οὔτε ἀμέσως, τὸν τῆς ψυχῆς λόγον, εἰ κατ' Ἀριστοτέλην λέγειν ἐθέλομεν, οὐκ εἰς τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δημιουργίαν, ἣν ἐκ τῶν ἡμετέρων παρειλήφαμεν διδασκάλων, ἀνενεκτέον, ἀλλ' εἰς τὴν γνώμην τῶν βουλομένων ἕνα τε καὶ τὸν αὐτὸν κοινὸν πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι νοῦν.

20

Κεφ. κη' "Ὅτι οὐκ ἐπιτιμητέος ὁ Πλάτων τιθέμενος τὰς ψυχὰς προϋπάρχειν τῶν σωμάτων καὶ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι λέγων. τὰ γὰρ αὐτὰ καὶ Ἀριστοτέλη περι τούτων δοξάσαι.

28,1 Μέμφεται παρὰ ταῦτα ὁ ἐναντίος τὸν Πλάτωνα ὡς θέμενον τὴν ψυχὴν προϋπάρχειν καὶ τὴν μάθησιν ἀνάμνησιν λέγοντα. ἐγκρίνει γὰρ τὸ Ἀρι- 25 στοτέλους τὸ τὴν ψυχὴν γραμματεῖον εἶναι ἄγραφον οὐδ' οἴεται τὴν νοερὰν ψυχὴν εἶδος σώματος οὔσαν δύνασθαι προϋπάρχειν ἀνευ ὕλης. ἀλλὰ διὰ τί κατὰ Πλάτωνος μᾶλλον ἢ κατ' Ἀριστοτέλους ταῦτα λέγοιτ' ἂν; εἰ γὰρ θύραθεν ὁ νοῦς ἐπεισιν, ὡς Ἀριστοτέλει δοκεῖ, προϋπάρχειν αὐτὸν ἀνάγκη πρὸ τοῦ ἐνοῦσθαι τῷ σώματι. εἰ δ' ἄρνοῖτο τοῦτο ὁ ἐναντίος, ὑποκείσθω 30 τὸ ἀντικείμενον μὴ προϋπάρχειν πρὸ τοῦ ἐνοῦσθαι, καὶ σκοπεῖτω τὸ ἐπόμενον. παραγένοιτο γὰρ ἂν θύραθεν τὸ μηδὲν ὄν, εἰ μὴ εἴη τε καθ' αὐτὸ καὶ προϋπάρχοι τὸ ἐπεισιόν. ὃ τε λόγος ὁ τῆς ἐν τῇ γενέσει ἀναμνήσεως ἐκεῖνος τοῦ Πλάτωνος οὐ πάνυ τοι καταφρονητέος ἐστίν, ὡς τῷ ἐναντίῳ δοκεῖ. τίς γὰρ ἀθάνατον καὶ ἀίδιον τιθέμενος τὴν ψυχὴν καὶ πολλῶ πρὸ- 35 τερον τῶν σωμάτων προϋπάρχουσαν δύναιτ' ἂν ἀρνηθῆναι ἀνάπλεων αὐτὴν ἐπιστήμης εἶναι καὶ πάντων τῶν νοητῶν τὰ εἶδη ἔχειν ἐν ἑαυτῇ, ἐπιλανθάνεσθαί τε αὐτῶν ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα ἐνώσει διὰ τὴν δαψιλεστέραν τῆς ὕλης ἐπιρροὴν καὶ αὖθις μαθήσει, ἀσκήσει τε καὶ μελέτῃ ἀναμιμνήσκεσθαι, καὶ μάλιστα ἐν ἐκείνῳ τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ παύεται ἤδη ἡ τῆς 40 ὕλης ἐπιρροὴ ἢ μᾶλλον ἀπορρεῖ; ἢ τοίνυν ἐλεγκτέον τὴν θέσιν, ἢ ταῦτα V 158^v συμβαίνει, ἢ μενούσης ἐκείνης ἀναγκαίως ἔπεται ταῦτα.

accedat, nusquam scriptum ab Aristotele est. Unde, quod mundi aeternitati et speciei humanae conveniret itemque aptum omnino doctrinae Aristotelis esset, id commentatores primarii Alexander et Averroes ei philosopho tribuere voluerunt. Novitio tamen excipi et uniri, quod semper fuerit, 5 nemo neget.

Ad secundum, etsi anima intellectiva est in potentia, tamen alio 4 modo quam sensitiva est. Cum enim sensitiva sit in potentia ad esse simpliciter — nam ut esse desinit parte post, sic incipit parte ante simpliciter —, intellectiva certe ipsa non simpliciter esse in tali corpore recipit, sed 10 praeexistens est in potentia, ut tali corpori uniatur, quomodo ne corrumpi quidem simpliciter potest corrupto corpore, sed secundum quid, cum non praeterea esse in tali corpore habeat.

Ad ultimum, quod se demonstrasse dicit, non verum dicit. Non 5 enim solum non demonstrare, sed ne probare quidem leviter potuit ex 15 Aristotelis opinione deum cuncta ex nihilo creare. Quodsi deus neque ex nihilo quicquam facit neque immediate, animae certe rationem, si Aristotelis iudicio loquimur, non ad creationem ex nihilo, quam a nostris accepimus sanctis, referre debemus, sed ad eorum sententiam, qui unum eundemque omnibus tribuunt intellectum.

20 Cap. XXVIII. Quod non solum Plato ponit animam praeexistere corporibus, sed Aristoteles etiam idem sentire videtur.

Item reprehendit Platonem adversarius, quod animam praeexistere 28, 1 corporibus et scire hominis recordari et reminisci dixerit. Probat enim, quod ab Aristotele dicitur, intellectum esse perinde ut tabula, in qua nihil 25 sit scriptum, neque censet animam intellectivam, quae forma corporis est, praeexistere posse sine materia. Sed quid haec in Platonem iustius quam in Aristotelem dici possunt? Nam si de foris animus adeat, ut et Aristoteles ipse fatetur, praeexistat necesse est, antequam corpori uniatur. Vel si hoc adversarius negat, detur oppositum non praeexistere, antequam 30 uniatur, et quid consequitur, animadvertat, si potest. Venerit de foris enim, quod nihil sit, nisi id per se sit et praeexistat, quod veniat. Ratio quoque reminiscendi aut recordandi illa Platonis per generationem non contemnenda est, ut adversarius putat. Quis enim immortalem atque aeternam statuens animam et longe ante corpora praeexistentem negare possit eam 35 scientiae plenam esse et rerum omnium intellegibilium species in sese habere, oblivisci autem earum, cum corpori unitur ob nimium materiae fluxum, rursumque doctrina et studio atque exercitatione reminisci nec nisi provecta iam aetate fluxu materiae vel cessante iam vel potius refluente? Aut igitur explodenda est illa positio, aut ea salva praedicta 40 sequantur oportet.

2 Ὁν τρόπον καὶ Ἀβερῶς τὸν δυνάμει νοῦν, ὃν ἓνα πᾶσι καὶ ἀθάνατον εἶναι βούλεται, ἀποφαίνεται πάντων τῶν εἰδῶν αἰεὶ πλήρη εἶναι αἰεὶ τε παντέκτην εἶναι, ἀλλ' ἐφ' ὅσον τῷ σώματι ἦνεται, κατὰ διάφορα φαντάσματα διαφόρως νοεῖν, καὶ ποτὲ μὲν νοεῖν, ποτὲ δὲ μὴ νοεῖν. καὶ μὴν οὐδ' Ἀριστοτέλης αὐτὸς πόρρω τῆς περὶ τὴν ἀνάμνησιν δόξης εἶναι δοκεῖ, ὅποτε 5 δὴ καὶ τὰ ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν Φυσικῶν αὐτῷ εἰρημένα πρὸς ταύτην ἂν τις ἐκλαβεῖν τὴν ἐννοίαν δύναίτο, ὡς δηλονότι παυσαμένων τῶν παθῶν ἐν ἡμῖν καὶ τῶν οὐκ ὀρθῶν διαθέσεων καὶ τῶν βωλυμάτων ἀφαιρεθέντων ἄρχεσθαι τὴν ψυχὴν καὶ φρονεῖν καὶ ἐπίστασθαι. » ἢ γὰρ ἐξ ἀρχῆς, φησί, λῆψις τῆς ἐπιστήμης γένεσις μὲν οὐκ ἔστι. τὸ γὰρ ἡρεμῆσαι καὶ στῆναι τὴν διάνοιαν 10 ἐπίστασθαι καὶ φρονεῖν λέγομεν, εἰς δὲ τὸ ἡρεμεῖν οὐκ ἔστι γένεσις. ὅλως δὲ οὐδεμίαν μεταβολήν, καθάπερ εἴρηται πρότερον. « τί δ' ἀπερισκεπτότερον ἔστιν εἰπεῖν, οὐδ' ἐναντίος φησί τὴν διανοητικὴν ψυχὴν ἄνευ σώματος εἶναι μὴ δύνασθαι, ἢ χωριστὴν εἶναι φησι καὶ αἰδίον ἐπὶ τὸ πέρας; εἰ γὰρ μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν διαμένειν αἰδίως δύναται ἄνευ ὕλης, τῷ 15 αὐτῷ λόγῳ καὶ πρότερον δύναται ἂν ἄνευ ὕλης προὔπάρχειν. εἴτε οὖν τῷ αὐτῷ τρόπῳ προὔπάρχειν τὴν ψυχὴν ὁ Ἀριστοτέλης βούλεται, ᾧ καὶ Πλάτων ὁ καθηγεμῶν αὐτοῦ τίθεται τὰς ψυχὰς ἐξ αἰδίου δημιουργηθείσας προηγῆσασθαι πᾶσαν ἀνθρώπων γένεσιν εἴτε ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι δοξάζει νοῦν, παντὶ κοινὸν ὑπάρχοντα τῷ τῶν ἀνθρώπων εἶδει καὶ ἐκάστου τῶν 10 τοῦ αὐτοῦ εἶδους προηγούμενόν τε καὶ προὔπάρχοντα, οὐκ ἄλλως ἂν τις ἐκεῖθεν συλλογίζοιτο, ὅτι ἡ ψυχὴ ἄνευ ὕλης εἶναι οὐ δύναται. οὔτε γάρ, V 159 εἰ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἔστι πᾶσι νοῦς, ἀνάγκη αὐτὸν μὴ προὔπάρχειν ἄνευ ὕλης οὔτ', εἰ κατὰ δημιουργίαν προηγεῖται, μάχοιτ' ἂν τῷ λόγῳ ἢ τῆς ὕλης στέρησις, εἴπερ ὡς μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν, οὕτω καὶ πρότερον 20 ἄνευ ὕλης ἀπλῶς εἶναι δύναται. ἢ δὲ τοῦ ἀγράφου ἐκείνου γραμματείου ὁμοιότης οὐ πρὸς τὸ ἀπλῶς εἶναι τοῦ νοῦ ἀνενεκτέα, ἀλλὰ πρὸς τὰς σωματικὰς ἐνεργείας, πρὸς ἃς ὁ νοῦς οὕτως ἔχει ὡς γραμματεῖον, ἐν ᾧ οὐδὲν ἔστι γεγραμμένον. οὐδὲν γὰρ ὅλως τῆς φανταστικῆς γνώσεως κέκτηται, ἀλλὰ δυνάμει ἔστι πρὸς τὸ διὰ τῶν φαντασμάτων γινώσκειν, ἢ μᾶλλον, ὅπερ καὶ 30 ἀκροαματικώτερον καὶ οἰκειότερον τῇ Περιπατητικῇ διδασκαλίᾳ ἔστι, πρὸς τὴν τῆς πρώτης ἐπιστήμης διὰ τῆς τοῦ νοῦ καταστάσεως ἐπίτευξιν ὁ τοῦ γραμματείου ἐκεῖνος λόγος ἀναφέρεσθαι δύναται, ἢν καὶ αὐτὴν τῷ τῆς ἀνάμνησεως ὀνόματι Πλάτων ἐκάλεσεν. ὅσον γὰρ κατὰ γε τὸ εἶδος αὐτὸ πλήρης ἔστιν αἰεὶ ἐπιστήμης ὁ νοῦς. οὐδ' ἄλλως Ἀριστοτέλης ἢ Πλάτων περὶ τοῦ- 30 του φρονεῖ, ὃ δὴ καὶ Ἀβερῶς ὁμολογεῖ ὑπομνήματι πέμπτῳ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν περὶ Ψυχῆς.

Κεφ. κθ' Ὅτι ψεύδεται ὁ ἐναντίος οἰόμενος τὴν πρόνοιαν κατ' Ἀριστοτέλην μὴ μέχρι τῆς σελήνης μόνον κατιέναι, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ὑποκάτω καὶ ὀπωιωνοῦν ἐλαχίστων ἐπιγείων.

29,1 Νῦν δὲ θεωρήσωμεν, τί μετὰ ταῦτα ὁ ἐναντίος φησίν. ἐν οὖν τῷ ἐπτακαιδεκάτῳ καὶ ὀκτωκαιδεκάτῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ περὶ εἰμαρμένης τε καὶ